

THEMA 75 - HOUT 7 : DUITSLAND - *BILDSTOCK*

Verschillen in Europa ofwel lokale, regionale en nationale eigen(aardig)heden.

We gaan allemaal dood, maar elke tijd, plaats, volk en cultuur heeft zijn eigen gewoonten en normen. Dat geldt ook voor begraven en begraafplaatsen. Rondreizend door Europa valt al bij de poort van de begraafplaats op dat ieder land zijn eigen begraaftaal spreekt.

Met de eenwording van Europa zijn er wel steeds meer grensoverschrijdingen gekomen, waardoor landelijke gebruiken zijn ingeruild of overgenomen. In winkelstraten van Europese steden zie je vaak niet in welke stad of in welk land je bent, het zijn dezelfde winkelketens. Als je bij het bezoek aan een begraaf-

plaats niet meer kunt zien in welk land je bent, is er sprake van uniformiteit, eentonigheid, globalisering, McDonaldisering. Daar regeert MacDeath. Het is zaak de verschillen te bewaken en niet de eigen culturele en funeraire identiteit te verliezen. Leven in Europa is leven in eenheid met verscheidenheid.

Gelukkig zijn er ook verschillen gebleven en dat geldt ook voor houten graftekens. In de vormgeving daarvan vind je nog lokale, regionale of nationale gebruiken. De vorige keer het *Holzgrabkreuz mit Dach*, deze keer de *Bildstock*.

BILDSTOCK

inleiding : oorsprong

Een vertaling van *Bildstock* met één woord is niet gemakkelijk. Het Duitse (van Dale) woordenboek vertaalt het met een hele mond vol: *houten of stenen zuil aan de wegrand met crucifix, heiligenbeeld(en) of vrome spreuk*. Als je eenmaal weet wat het is, kan *Beeldzuil* volstaan.

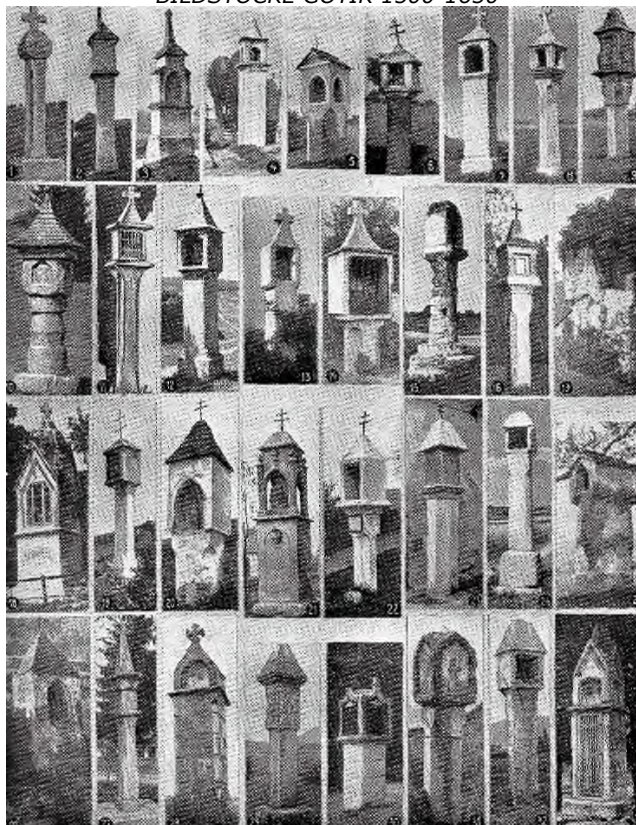
De *Bildstock* is namelijk een zuil (pilaar, kolom, paal, pilaar) van hout of steen met daarop een kubusachtig 'gebouwtje' (aedicula, kapelletje) met vier nissen, waarin afbeeldingen of schilderijen van religieuze figuren zijn aangebracht of afgebeeld. Het geheel wordt bekroond met een dak(je) met daarop een kruis.

Het gebruik is voortgekomen uit de volksdevotie, bestaat al vanaf ca.1000 en heeft altijd te maken met zaken rond de dood. De *Bildstöcke* werden opgesteld in het veld, op kruispunten en langs wegen. Ze werden opgericht uit dankbaarheid voor het overwinnen van gevaar of een epidemie (pestzuil!) of als herinnering aan ongelukken.

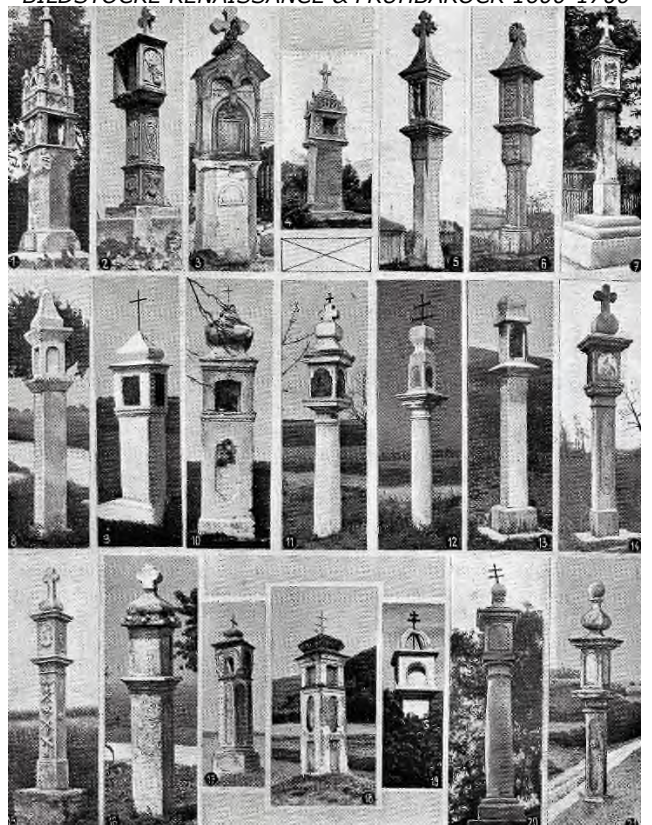
De *Bildstock* was/is vooral te vinden in katholieke regio's van de Alpenlanden, vooral in Duitsland en Oostenrijk.

Het is niet verwonderlijk dat afgeleide vormen van de *Bildstock* ook terecht zijn gekomen op begraafplaatsen.

BILDSTÖCKE GOTIK 1500-1650

BILDSTÖCKE RENAISSANCE & FRÜHBAROCK 1600-1700

uit: FRANZ HULA - *DIE TOTENLEUCHTEN UND BILDSTÖCKE ÖSTERREICHS* (WIEN 1948)

Bildstock op begraafplaatsen

Bildstöcke van steen op het Alter Nordfriedhof & Alter Südfriedhof in München

Net zoals *Totenbretter* (zie thema 72) van het veld en de weg naar de begraafplaats zijn verhuisd, hebben ook de *Bildstöcke* hun plek gevonden op begraafplaatsen. Geregeld zijn op historische begraafplaatsen *Beeldzuilen* in de oorspronkelijke vorm te vinden, een schacht met een kubusvormig gebouwtje (*aedicula*) met vier nissen, maar ze kunnen ook drie-, twee- of eenzijdig zijn vormgegeven. Deze *aediculae*, ook wel *Tabernakelbildstöcke* genoemd, zijn echter altijd uitgevoerd in steen, omdat hout zich daarvoor niet zo goed leent.

Houten *Bildstöcke* op begraafplaatsen zijn over het algemeen eenzijdig vormgegeven. Daarbij is de 'nis' gevuld met een *Bild*, een afbeelding in reliëf gesneden of geschilderd. Het *Bild* bestaat uit Jezus Christus, meestal een crucifix, de Maagd Maria of een patroonheilige, die fungeert als voorspraak bij Christus om de ziel van de overledene te verlossen uit het vagevuur. Ook de *Figurale Bildstock* komt voor, niet alleen oorspronkelijk, maar ook nu nog op begraafplaatsen: een houten beeld op de 'stok' met een afdakje erboven.

Jezus Christus: Crucifix, Goede Herder, Heilig Hartbeeld

Passau - Hochfriedhof

Passau - Severinus

Karlsruhe - Hauptfriedhof

München - Südfriedhof

Maria als Madonna, Pietà, Koningin van de Hemel, Moeder met Schutsmantel en lid van de H. Familie

Dachau - Waldfriedhof

Augsburg-Hermanfriedhof

München - Südfriedhof

Passau - Hauptfriedhof

Karlsruhe - Hauptfriedhof München - Südfriedhof Hallstatt-M.Himmelfahrt München - Nordfriedhof

Hallstatt - Friedhof Mariä Himmelfahrt

In het vorige thema (74) over het *Holzgrabkreuz mit Dach* zag je dat langzamerhand de eenvoudige vorm van het kruis met afdakje uitgroeide tot een kleine platte kapel op een paal met een achterwand, versierde afdakjes en (reliëf)beelden. En dan begint het al te lijken op een *Bildstock*. Daarvan zijn een aantal voorbeelden te vinden op het kleine Friedhof Mariä Himmelfahrt in Hallstatt.

Hier is een mooi voorbeeld te zien van een *Bildstock* met de afbeelding van een patroonheilige,

die als voorspraak kan dienen bij Christus.

Een aantal malen wordt op een *Bildstock* **Sint Barbara** († ca. 306) afgebeeld met haar attributen het zwaard en de kelk met hostie. Het zwaard verwijst naar haar marteldood, toen zij door haar heidense vader werd onthoofd, omdat ze christen was geworden. Zij is o.a. de patrones van de stervenden, die de laatste sacramenten (ziekenzalving en communie) krijgen toegediend. In Hallstatt wordt zij vooral vereerd als beschermheilige van de mijnwerkers.

Hallstatt - Friedhof Mariä Himmelfahrt : Sint Barbara

Würzburg - Hauptfriedhof

Op het Hauptfriedhof in Würzburg zijn op afdeling VIII (na de hoofdingang het meest rechtse deel) nog veel 'Zuid-Duitse' graftekens te vinden, die zijn te karakteriseren als *Bildstöcke*. Het zijn houten graftekens met degelijk en goed gesneden christelijke afbeeldingen. Op afdeling X zijn ook nog redelijk veel van deze houten graftekens bewaard gebleven.

Würzburg - Hauptfriedhof

Karlsruhe - Hauptfriedhof : moderne versie van de *Bildstock*

In 2011 werd op het Karlsruher Hauptfriedhof de permanente expositie *Aspekte - die Einmaligkeit des Lebens* geopend. Daarin hebben 62 beeldhouwers / steenhouders samengewerkt met 50 hoveniers om open ruimtes te voorzien van een modern vormgegeven grafteken en een bijpassende beplanting.

Het unieke van deze expositie is dat deze grafplaatsen met grafteken en beplanting ook gekocht kunnen worden en gebruikt kunnen worden als persoonlijke laatste rustplaats. Op bordjes bij de graven kunnen bezoekers titel, toelichting, kunstenaar, vormgeving en materiaal lezen. Een van de grafplaatsen (no. 38) heeft de naam *3 Bildstöcke* meegekregen.

38

ASPEKTE Die Einmaligkeit des Lebens
Hauptfriedhof Karlsruhe

3 Bildstöcke

Gemeinschaftliche Grabanlage mit persönlichen Grabzeichen.
Diese sind, obwohl von nahezu menschlicher Größe, scherenschnittthaf und zierlich gehalten.
Es wird somit möglich, eine Vielzahl der Zeichen auf beschränktem Raum aufzustellen, ohne dass sie in Konkurrenz zueinander treten.
Die Ausarbeitung der einzelnen »Bildstöcke« auf eine bestimmte Persönlichkeit hin ist bisher rein fiktiv.

Gestalter	Helmut Kubitschek, Holzbildhauer, Bildhaueratelier J. Dettling, Freiburg
Materiaal	Nussbaumholz, Eichenholz, Eisenguss
Gärtnerische Anlage	Pleuger GmbH, Freiburg
Unterhaltung & Pflege	ARGE Karlsruher Friedhofsgärtner

SPECIAL
SCHÖNAU AM KÖNIGSEE - BERGFRIEDHOF : 'HUISJES' OP HET GRAF

Op het Bergfriedhof in Schönau am Königsee, met uitzicht op het Unterbergsmassief, staan als graftekens opvallend veel stenen en houten 'huisjes' op de graven.

Ze zijn een kruising van het *Grabkreuz mit Dach* en de *Bildstock* vanwege het zadeldakje bovenop het huisje, dat op een sokkel of paal staat en is voorzien van een nis. In de nis bevindt zich een religieuze afbeelding, in reliëf of als schildering. In een aantal gevallen is de nis als een balkonnetje afgesloten met een balustrade, gerelateerd aan de huizenbouw in deze regio.

